

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»
Кафедра публічного управління та державної служби

Кваліфікаційна робота магістра
на тему
РЕАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Виконав студент 2 курсу,
групи ЗПУА-3-24
Спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми
«Публічне управління та
адміністрування»
_____ Софія БІЛОДІД

Науковий керівник роботи:
кандидат наук з державного
управління, доцент
_____ Катерина ДУБОВИК

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ	
ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	7
1.1. Еволюція концепції прав людини в умовах сучасних глобалізаційних та безпекових викликів.....	7
1.2. Міжнародний досвід захисту прав людини.....	15
Розділ 2. ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ....	27
2.1. Інституційний механізм публічного управління у сфері захисту прав людини.....	27
2.2. Реалізація інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління.....	37
Розділ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ	
ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	44
3.1. Удосконалення державної політики щодо захисту прав людини....	44
3.2. Стратегічні напрями реформування діяльності органів державної влади щодо захисту прав людини в межах євроінтеграційного поступу.....	51
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Актуальність дослідження інституційного механізму захисту прав людини зумовлена докорінною трансформацією парадигми публічного управління в Україні. В умовах сучасних глобалізаційних викликів, а також збройної агресії проти нашої держави, рівень суспільного життя, стан безпекового середовища та криміногенна ситуація мають безпосередній вплив на соціальну поведінку індивіда, його ставлення до інститутів державної влади та визначення його ролі у суспільній ієрархії.

У більшості країн європейського правового простору реалізація міжнародних стандартів у сфері прав людини здійснюється у повному обсязі, проте інституційні структури та управлінські алгоритми, що забезпечують цей процес, мають суттєві національні відмінності. Це актуалізує потребу в адаптації кращих зарубіжних практик до вітчизняних реалій. Слід підкреслити, що правосвідомість і дії громадянина значною мірою детерміновані середовищем його проживання, проте фундаментальним принципом залишається неможливість реалізації прав на шкоду інтересам суспільства та стабільності держави.

Визнання змісту основних засад державно-політичних аспектів прав і свобод людини і громадянина відображає концептуальний дуалізм у поглядах на взаємовідносини громадянського суспільства та держави. Цей дуалізм базується на розмежуванні природних прав людини та юридично закріплених прав громадянина:

Права людини розглядаються як категорія природного права, що належить особі безпосередньо від народження, незалежно від її співвіднесеності з конкретною державою чи політичною системою. У науковому дискурсі сукупність природних прав позначається терміном «права людини» і охоплює спектр можливостей, що стосуються фізичного існування особи, її недоторканності та автономії як біологічного й соціального індивіда.

Права громадянина, натомість, мають позитивістську природу і визначаються державою через нормативно-правові акти. Головною метою цієї категорії прав є забезпечення активної участі особи у державно-політичному житті країни шляхом надання їй відповідних юридичних прерогатив (виборче право, право на участь в управлінні державними справами тощо).

В межах публічного управління захист прав людини виступає не лише як юридичний обов'язок, а й як стратегічний орієнтир державної політики. Проблема вдосконалення інституційного механізму захисту стає особливо гострою в контексті євроінтеграційного поступу України, що вимагає переходу від формального декларування прав до створення реальних гарантій їх захисту. Таким чином, дослідження механізмів, що забезпечують баланс між приватним інтересом особи та публічним інтересом держави, є критично важливим для побудови правової, демократичної та сервісно-орієнтованої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державної політики у сфері забезпечення прав і свобод людини досліджує низка як вітчизняних так і зарубіжних науковців В. Бакуменко, С. Дубенко, Ю. Кальниш, В. Купрій, О.Кучеренко, О. Лебединська, М. Лесечко, П. Надолішній, Ю. Полянський, Л.Приходченко, А. Рачинський, В. Ребкало, В. Романов, С. Серьогін, О.Тинкован, А. Чемерис, В. Шахов, Л. Шкляр.

Метою магістерської роботи є науково-теоретичне обґрунтування засад формування та реалізації публічної політики у сфері захисту прав людини в сучасних умовах України, а також розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення її правових та організаційних механізмів з урахуванням викликів воєнного стану та постконфліктного відновлення.

Для досягнення мети визначені такі завдання дослідження:

- розкрити теоретико-правовий зміст публічної політики у сфері захисту прав людини як об'єкта державного управління;
- дослідити міжнародні стандарти та зарубіжний досвід реалізації публічної політики щодо захисту прав людини в умовах кризових ситуацій;

- проаналізувати сучасний стан та тенденції реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини в Україні;
- здійснити аналіз нормативно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах воєнного стану та визначити шляхи його гармонізації з правом ЄС;
- охарактеризувати систему суб'єктів публічної політики, що забезпечують захист прав людини в сучасних умовах;

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації публічної політики у сфері захисту прав людини в Україні.

Предметом дослідження є реалізація публічної політики у сфері захисту прав людини в сучасних умовах.

Методи дослідження. У ході магістерської роботи використовувалися такі методи: систематизації для узагальнення вітчизняних і зарубіжних підходів до розуміння публічної політики, ретроспективного аналізу для визначення етапів становлення правозахисної системи в Україні, статистичного аналізу для вивчення динаміки кількісних показників діяльності Громадських Організацій та звернень щодо порушення прав людини протягом 2022–2025 рр., структурно-функціональний для дослідження взаємодії суб'єктів публічної влади та громадського сектору, аналізу та синтезу для виявлення суперечностей у законодавстві щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб та ветеранів, узагальнення для розроблення пропозицій щодо впровадження гендерно-орієнтованих програм реабілітації та відновлення.

Інформаційною базою дослідження є Конституція України, закони України, укази Президента, нормативно-правові акти КМУ, міжнародні конвенції, аналітичні звіти ООН та Українського жіночого фонду, праці провідних вчених у сферах права та публічного управління.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в роботі пропозиції можуть бути використані:

– у правотворчості – для вдосконалення нормативної бази щодо захисту прав жінок, ВПО та ветеранів, а також закріплення механізмів гендерного бюджетування;

– у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства у процесах постконфліктного відновлення громад;

– у навчальному процесі – при підготовці магістрів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» у ННІ «Інститут державного управління» ХНУ імені В. Н. Каразіна.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

1.1 Еволюція концепції прав людини в умовах сучасних глобалізаційних та безпекових викликів.

Концепція основних прав і свобод людини є ціннісним та інституційним фундаментом сучасної теорії права, публічного управління та архітектури міжнародних відносин. У своїй основі вона базується на антропоцентричному розумінні правопорядку, згідно з яким кожна особа володіє сукупністю невід'ємних благ, що гарантуються їй виключно в силу людської природи. У системі публічної політики права людини виступають не лише як юридичні приписи, а як головний об'єкт державного захисту та критерій легітимності владних рішень.

Сучасна доктрина виокремлює низку фундаментальних характеристик цієї концепції, які визначають вектор розвитку будь-якої демократичної держави:

Універсальність: права мають екстериторіальний характер і належать усім людям без винятку, незалежно від етнічного походження, раси, статі, мови, релігійних чи політичних переконань. У межах публічної політики це зобов'язує державу створювати рівні умови для всіх соціальних груп.

Природність (преаторність): права не є "дарунком" від держави чи продуктом нормотворчості. Вони існують апріорі, оскільки людина набуває їх з моменту народження. Держава лише визнає та формалізує їх у законодавстві.

Невідчужуваність: правовий статус особи є постійним; ніхто не може бути позбавлений своїх прав силоміць, так само як і індивід не може добровільно зректися своєї свободи чи гідності.

Неподільність та взаємозалежність: громадянські, політичні, економічні та соціальні права утворюють цілісну систему. Неможливо забезпечити право на політичну участь без гарантування права на освіту чи достатній життєвий рівень.

Імперативність державного захисту: публічна влада несе позитивне зобов'язання не лише утримуватися від порушень, а й активно розбудовувати механізми (судові, адміністративні, соціальні), що забезпечують реальне здійснення цих прав.

Історико-правовий генезис концепції прав людини демонструє тривалий шлях від міфологічних уявлень про справедливість до сучасних стандартів публічного управління. Античний період став колыскою ідей про гармонію особистості та полісу. Філософи Сократ, Платон та Арістотель заклали перші камені у фундамент морально-етичних принципів, обговорюючи справедливість як мірило людських відносин. Проте варто зауважити, що у стародавніх цивілізаціях Сходу (Єгипет, Вавилон, Китай), а також у Греції та Римі, концепції "прав людини" у сучасному розумінні не існувало. Поняття автономного індивіда було розчинене у становому статусі: приналежність до певної касты, рангу чи групи повністю визначала обсяг можливостей особи [1, 25].

Трансформація ідеї захисту гідності відбувалася поступово, паралельно з усвідомленням індивідуальної відповідальності та свободи волі. Демократична традиція Давньої Греції, попри її обмеженість (рабство, виключення жінок), вперше ввела практику участі громадян у громадських справах як форму реалізації політичної свободи.

Середньовічна Європа переформатувала ці ідеї через призму станового представництва. Важливими віхами стали Велика Хартія вольностей (Англія, 1215) та Золота булла (Угорщина, 1222). Ці акти, хоч і захищали переважно інтереси знаті та духовенства, започаткували традицію обмеження свавілля монарха та розширення правового кола осіб, чий права підлягають юридичному забезпеченню. У цей період статус людини був жорстко детермінований її зв'язком із певною корпорацією чи станом, що мало відображення у диференційованій юрисдикції для феодалів, міщан та духовенства.

Виникнення класичної ліберальної концепції природних прав людини є унікальним досягненням західної інтелектуальної традиції. На її формування вирішальний вплив справили два чинники:

Раціоналізм античності про демократичний устрій суспільства.

Християнська етика, яка обґрунтувала концепцію свободи волі індивіда та рівності всіх людей перед Богом. Теологічний розподіл життя на світську та духовну сфери дозволив виокремити простір особистої свободи, у який держава не має права втручатися.

Епоха Просвітництва (XVII-XVIII ст.) стала апогеєм цього розвитку, де праці Дж. Локка, Ш. Монтеск'є та Ж.-Ж. Руссо остаточно оформили ідею прав людини як ліберальний стандарт. Саме тоді було сформульовано постулат: мета будь-якої політичної спільноти та публічної політики полягає в забезпеченні природних і невід'ємних прав людини, що стало основою для перших конституційних актів США та Франції [19, 21,30].

У науковій доктрині публічного управління та права еволюцію прав людини прийнято структурувати через теорію «хвиль» або поколінь прав людини, що дозволяє простежити трансформацію відносин між особою та державою в історичній ретроспективі.

Перше ліберальне покоління сформувалося в період буржуазних революцій XVII–XVIII століть і лягло в основу класичного конституціоналізму. Ці права мають переважно «негативний» характер, оскільки вимагають від держави утримання від втручання у сферу особистої свободи. До них належать фундаментальні права на життя, гідність, особисту недоторканність, а також політичні свободи: свобода слова, совісті, виборче право та процесуальні гарантії захисту.

Друге соціально-економічне покоління виникло у першій половині XX століття під впливом соціалістичних ідей та концепції «держави загального добробуту». На відміну від першої хвилі, ці права є «позитивними», оскільки вимагають від держави активних дій та ресурсного забезпечення. Йдеться про право на працю, соціальний захист, охорону здоров'я та доступ до культурних цінностей: освіта, інформація, захист інтелектуальної власності. У країнах Західної Європи цей підхід трансформувався у принцип соціальної держави, де

публічна політика спрямована на вирівнювання стартових можливостей громадян.

Третє колективне покоління з'явилося у другій половині ХХ століття як відповідь на глобалізаційні виклики та загрози світових воєн. Ці права належать не стільки індивіду, скільки спільнотам (націям, народам, людству в цілому). Ключовими елементами є право націй на самовизначення, право на безпечне довкілля, право на мир та сталий розвиток. Саме в цей період міжнародно-правова система захисту прав людини стала універсальною, створивши глобальні механізми контролю за діями урядів.

Четверте покоління (соматичне та інформаційне) є найбільш дискусійним у сучасній науці 2024–2025 років. Воно виникає як наслідок науково-технічного прогресу та втручання біотехнологій у людську природу. Сюди відносять права, пов'язані з біоетикою: право на клонування (або захист від нього), трансплантологію, репродуктивні технології, цифрову ідентичність та право на зміну власного образу. Деякі дослідники також виокремлюють права квірів та закони робототехніки як відповідь на цифрову трансформацію суспільства. Хоча ці права часто розглядаються як розширення права на приватність, їхній масштаб у ХХІ столітті потребує окремого теоретичного обґрунтування в межах публічної політики безпеки [33].

Паралельно з історичною еволюцією, сучасна публічна політика оперує двома основними підходами до розуміння правового статусу особи:

Ліберальна концепція: базується на ідеї мінімального втручання держави у приватне життя. Це індивідуалістична модель, де свобода та гідність індивіда мають абсолютний пріоритет. Держава тут не "дарує" права, а лише офіційно визнає їх і забезпечує правову визначеність статусу особи. Громадянське суспільство розглядається як автономна сфера, де втручання влади є легітимним лише у виняткових випадках для захисту прав інших осіб або національної безпеки.

Соціальна концепція: акцентує увагу на обов'язку держави забезпечувати фактичну рівність та соціальну справедливість. У межах цього підходу публічна

політика спрямована на активне перерозподілення ресурсів для підтримки вразливих груп населення^ ВПО, людей з інвалідністю, ветеранів, що є критично актуальним для України в умовах воєнного стану [15].

Закріплення "каталогу" прав у Конституції України та міжнародних актах виконує роль фундаментальної гарантії, що визначає межі легітимного державного втручання. Це створює умови для правової визначеності, яка сьогодні розглядається як ключовий принцип-гарантія стабільності правового статусу особи в умовах будь-яких суспільно-політичних трансформацій.

В ході історичної еволюції класична ліберальна концепція закономірно трансформується у соціальну концепцію прав людини. Цей перехід знаменує собою зміну ролі держави: від «нічного вартового», що лише спостерігає за дотриманням формальних правил, до активного суб'єкта, який забезпечує засади вирівнювальної справедливості. Згідно з доктриною «держави благоденства», публічні інститути несуть пряму відповідальність за розв'язання гострих соціальних проблем – від подолання безробіття та бідності до забезпечення гідної старості та реабілітації осіб, що втратили працездатність.

У європейській правовій традиції спостерігається тенденція до закріплення статусу держави як «соціальної» на рівні конституційних застережень, що стає достатньою правовою підставою для реалізації широкого спектра соціально-економічних програм без необхідності надмірної деталізації кожного окремого права в тексті основного закону.

Сьогодні фундаментальні права і свободи визнаються надпозитивними цінностями, які складають аксіологічну основу сучасного конституціоналізму. Вони виступають імперативним критерієм при здійсненні конституційного контролю: будь-який нормативно-правовий акт перевіряється на предмет його відповідності сутнісному змісту прав людини. Без надійних інституційних гарантій цих свобод існування сучасної демократичної конституції є неможливим.

Методологічним фундаментом визначення змісту прав особистості є людська гідність. Оскільки вона є багатогранною і проявляється в усіх сферах

життєдіяльності індивіда, «каталог» основних прав за своєю природою є невичерпним. У контексті публічного управління основне право слід трактувати як суб'єктну вимогу індивіда до держави щодо захисту його матеріальних і духовних інтересів. Це породжує два типи обов'язків держави:

- позитивний обов'язок: активна діяльність органів влади щодо створення належних умов, інфраструктури та процедур для реалізації прав;
- негативний обов'язок: обов'язок публічної влади утримуватися від будь-яких дій, що неправомірно обмежують приватну автономію особи.

Інституційною гарантією дотримання цього балансу є активна діяльність неурядових організацій, які здійснюють громадський контроль за легітимністю дій уряду. Права людини не належать до окремих привілейованих груп; вони притаманні кожному індивіду незалежно від його колективної ідентичності.

Особливе значення має конституційна семантика, де закон виступає не як інструмент придушення, а як міра свободи. Він визначає межі державного втручання у приватну сферу, дотримуючись дозвільного принципу для особи та обмежувального – для чиновника. Таким чином, законодавець зобов'язаний оперативно реагувати на виклики часу, особливо в умовах 2024–2025 років, приймаючи акти, що деталізують конституційні гарантії.

Узагальнюючи, можна дати таке визначення: право людини – це легітимна вимога суб'єкта до органів публічної влади або інституцій з аналогічними функціями, забезпечити захист вільного вибору варіанта поведінки для доступу до духовних і матеріальних благ. Сучасний розвиток правової думки характеризується зближенням позитивістського та природно-правового підходів. Як слушно зазначав Герш Лаутерпрахт, попри фундаментальну роль природного права у визначенні ідеалів, воно не може повністю замінити позитивні закони. Позитивне право знаходить свій етичний ґрунт саме в природних правах, надаючи універсальним цінностям форму конкретних, юридично зобов'язуючих норм [48, 2].

Система прав людини в сучасному праворозумінні детермінується низкою засадничих параметрів, що визначають характер взаємодії особи та держави:

- універсальність: права людини виступають як фундаментальна соціальна цінність, що потребує постійного балансування в ієрархії інших конституційних пріоритетів, таких як рівність, справедливість, свобода та принципи солідаризму;
- рівна міра та методологічна єдність: категорія гідності слугує базовим фундаментом для прав людини, де конкуруючі концепції рівності та свободи знаходять своє гармонійне поєднання;
- природна та невідчужувана природа: права розглядаються як додержавні та невід’ємні від людської сутності;
- вираження приватної автономії: правовий статус особи гарантує простір вільного вибору поведінки та незалежність індивіда від неправомірного втручання;
- нормативність та відповідальність: право визначає межі свободи волі, де реалізація вибору невід’ємно пов’язана з відповідальністю та принципом пропорційності.

Гарантованість через належну правову процедуру: цей аспект детально аналізується в контексті застосування стандартів у різних соціальних середовищах [45], зокрема в класичних теоретичних працях Джеймса Нікеля.

Екстратериторіальність: сучасна правова думка розглядає права людини поза межами суто національних кордонів, що знаходить своє відображення у новітніх міжнародних угодах [47].

Відповідно до положень Конституції України, обов’язок щодо захисту прав людини покладається на державу і реалізується на національному рівні [14]. Ефективність правореалізації залежить від того, наскільки глибоко правозахисні стандарти інтегровані в національну політику, процедури та систему підготовки кадрів правосуддя. Міжнародні договори, що стали наслідком об’єднання зусиль світової спільноти в минулому столітті, встановлюють об’єктивні стандарти державної поведінки. Ратифікація конвенцій та декларацій є актом добровільного прийняття державою обов’язків щодо впровадження цих стандартів у внутрішній правопорядок.

Функціонування прав людини можливе лише в межах організованого суспільства, де роль держави трактується крізь призму різних інтелектуальних традицій:

- ліберальна: держава як «необхідне зло» з мінімальними функціями;
- етатистська: держава як інструмент активного втручання задля підтримання порядку.

У межах етатистської традиції – державоцентризму, роль публічної влади розглядається через наступні тези:

- пріоритет загального над приватним: інтереси держави та суспільства ставляться вище за інтереси окремої людини;
- держава як творець: вважається, що права людини не існують «самі по собі» від народження, а їх дарує або дозволяє держава через свої закони. Держава має право і навіть обов'язок, втручатися в економіку, приватне життя та культуру, якщо це потрібно для «національної безпеки» або «суспільного порядку»;
- соціальна: держава як гарант суспільного благополуччя та регулятор соціальних процесів.

Проте незмінною залишається аксіома: держава існує для людини. Її першочерговим завданням є захист гідності та свободи самовизначення особи, допоки це не обмежує аналогічні права інших членів суспільства.

Права особистості повинні мати надійний імунітет від свавілля влади. Вони одночасно є і джерелом легітимності державної сили, і її правовою межею. Як зазначав видатний мислитель Гуго Гроцій, справедливість є іманентною ознакою права, яка має відповідати критеріям розумності: «право є те, що не суперечить справедливості, а огидним природі є те, що суперечить розуму» [5].

Ідея верховенства права та конституційної держави нерозривно пов'язана зі станом захищеності особи. Конституційний порядок виступає мірилом свободи розвитку індивіда, де принцип народного суверенітету створює демократичні запобіжники проти виконавчого свавілля. Відомий правознавець Богдан Кістяківський наголошував, що справжній правопорядок можливий лише

там, де забезпечено найбільшу свободу діяльності та самовизначення індивіда [12]. Він стверджував, що держава і право – це дві сторони одного складного явища, де саме право є тією засадою, на якій засновано державу [13].

На завершення варто підкреслити, що свобода не може бути абсолютною, оскільки її безмежність неминуче призводить до тиранії сильніших. Справжня рівність полягає в тому, що держава, зв'язана правом, бере на себе обов'язок захищати передусім слабких, забезпечуючи справедливий баланс інтересів у суспільстві.

1.2. Міжнародний досвід захисту прав людини

У сучасних глобалізаційних умовах для України, як і для більшості провідних держав світу, залишається пріоритетним питання гармонізації національного законодавства із загальновизнаними міжнародно-правовими стандартами. Статус України як повноправного суб'єкта міжнародного права обумовлює її прагнення повною мірою відповідати критеріям правової, демократичної та соціально орієнтованої держави.

Як слушно зазначає дослідниця І. І. Єфремова, обравши вектор інтеграції до європейської спільноти, Україна фактично констатувала необхідність інтенсифікації міжнародного співробітництва. Така взаємодія не обмежується лише розбудовою відносин із країнами-членами Європейського Союзу, а охоплює глобальний вимір у межах процесів уніфікації правових принципів. Це стосується, насамперед, утвердження засад дотримання прав людини та вдосконалення універсальних механізмів їх захисту у випадку порушень. Відповідаючи викликам сучасної правової трансформації, вітчизняна держава здійснює системні реформи, спрямовані на імплементацію положень Угоди про асоціацію з ЄС, що передбачає глибоку євроінтеграцію національного правового поля в економічній, політичній та соціокультурній сферах [9].

Проблема прав і свобод особистості залишається ціннісною константою для будь-якого цивілізованого суспільства. Світовий досвід демонструє певну гетерогенність у цій сфері: у той час як одні держави створюють дієві правові інструменти для захисту гідності людини як найвищої цінності, в інших спостерігається тенденція до звуження обсягу фундаментальних свобод та посилення тиску на особистість. Глибина цих розбіжностей обумовлена сукупністю історичних, релігійних, соціальних та психологічних чинників, що детермінують характер державності та суспільного ладу. Проте, існуючі суперечності в національних підходах до розуміння прав людини не можуть бути статичними, оскільки їх тривале збереження стає деструктивним бар'єром для забезпечення безпеки та правового захисту людини в глобальному масштабі» [40, 41, 46].

Міжнародно-правовий захист прав людини на сучасному етапі розвитку цивілізації трансформувалася в одну з найбільш динамічних та фундаментальних галузей міжнародного публічного права. Ця галузь базується на безперервному процесі розроблення, верифікації та імплементації багатосторонніх міжнародних угод, що деталізують зміст загальновизнаних людських цінностей. Попри те, що формування масиву матеріально-правових норм, які визначають перелік фундаментальних прав і свобод, можна вважати загалом завершеним та кодифікованим у «Хартії прав людини», сучасний етап розвитку світової спільноти висуває нові вимоги. Сьогодні акцент публічної політики зміщується з нормотворення на інституційну ефективність, тобто на здатність універсальної правозахисної системи оперативно реагувати на грубі порушення прав людини в умовах воєнних конфліктів, глобальних міграційних криз та цифрових викликів 2024–2025 років [42, 50] .

У науковій дискусії домінує підхід, згідно з яким механізм міжнародного захисту прав людини розглядається як складна інституційна архітектура. Вона являє собою систему міжнародних (міждержавних) органів та організацій, що функціонують на засадах паритетності та законності з метою забезпечення

дотримання міжнародних стандартів або відновлення порушеного правового статусу особи [43, 51].

Спираючись на ґрунтовні дослідження фахівців у сфері публічного права, структуру цього механізму доцільно класифікувати за рівнем їхніх повноважень та правовою природою рішень:

Конвенційні органи та міжурядові комісії: це структури, що діють безпосередньо в межах конкретних міжнародних договорів, наприклад, органи в системі ООН. Вони складаються з незалежних експертів або повноважних представників держав. Їхня діяльність зосереджена на моніторингу загальної ситуації та виробленні стратегічних рекомендацій, що формують глобальний вектор правозахисної політики [44].

Міжнародні позасудові контролюючі інституції: спеціалізовані органи, що здійснюють нагляд за виконанням державами-учасницями конкретних зобов'язань. Хоча їхні рекомендації часто мають консультативний характер, їхня обов'язковість ґрунтується на високому моральному авторитеті та дипломатичному тиску міжнародної спільноти, що є критично важливим для легітимізації публічної політики держави на світовій арені [49].

Міжнародні юрисдикційні органи: найвищий щабель правозахисного механізму, зокрема, Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд. Ці органи уповноважені виносити юридично обов'язкові рішення, що підлягають безумовному виконанню. У контексті сучасних умов 2025 року їхня роль суттєво зросла у зв'язку з необхідністю притягнення до відповідальності за воєнні злочини та масові порушення прав людини, що є невід'ємною частиною сучасної публічної політики безпеки [39].

Така ієрархічність дозволяє забезпечити багатовекторний захист особистості: від превентивного моніторингу до примусового виконання правових приписів, що становить основу міжнародного виміру публічної політики у правозахисній сфері.

Еволюція міжнародних відносин у сфері правозахисту розпочалася з етапу нормативного закріплення фундаментальних стандартів у формі міжнародних

конвенцій, декларацій та багатосторонніх угод. Першочерговим завданням цих документів було формування імперативного обов'язку держав щодо імплементації міжнародного каталогу прав у національні правові системи та розбудову відповідних інституційних механізмів їх захисту. Такий підхід став революційним кроком у системі міжнародних зносин, що дозволило науковцям розмежувати два ключові історичні періоди розвитку глобального правопорядку: класичне міжнародне право де суб'єктом виступали переважно держави та сучасне міжнародне право де людина та її права стали центром правової системи.

З розвитком світової спільноти виникла об'єктивна потреба у створенні наднаціональних інституцій, які були б організаційно відокремленими від впливу окремих держав, володіли б автономною компетенцією та, у певних випадках, мали б право застосовувати міжнародно-правові санкції до порушників [52].

У цьому процесі визначальна роль належить Організації Об'єднаних Націй. Оскільки членами ООН є переважна більшість держав світу, правозахисну систему, сформовану в межах цієї організації, прийнято визначати як універсальну. Попри сучасні дискусії щодо необхідності реформування ООН та критику її оперативності, вона залишається єдиною глобальною платформою, що забезпечує легітимність міжнародних стандартів. Саме в межах ООН було напрацьовано масив документів, які за своєю значущістю отримали статус «світової конституції прав людини». Структурна складність ООН дозволяє поєднувати діяльність органів як загальної компетенції Генеральна Асамблея, так і спеціалізованих інституцій Рада з прав людини, Комітети, що забезпечує багатовекторний контроль за дотриманням прав людини в окремих галузях.

Фундаментальним актом у цій ієрархії залишається Загальна декларація прав людини 1948 року. Вона вперше в історії зафіксувала універсальний перелік прав особистості, зокрема право на життя, свободу переконань, совісті та захист від дискримінації. У 2025 році Декларація продовжує слугувати еталоном для національних законодавців, визначаючи вектор розвитку публічної політики в демократичних країнах.

Для європейського простору, і для України зокрема, не менш важливе значення має Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Цей документ не лише гарантує базовий спектр прав на життя, безпеку, справедливий суд, а й запроваджує унікальний механізм їх захисту – Європейський суд з прав людини. Зобов'язання держав-учасниць забезпечувати виконання Конвенції на своїй території є основою сучасної європейської інтеграції України. В умовах сучасних викликів 2024–2025 років положення Конвенції набувають особливого значення як інструмент стримування авторитаризму та гарантування правосуддя в умовах воєнних конфліктів.

Окреме місце в архітектурі глобальної публічної політики захисту прав людини посідає Міжнародний кримінальний суд, заснований на базі Римського статуту, що розпочав свою діяльність у 2002 році. Створення МКС ознаменувало перехід від декларативного захисту прав до реальної індивідуальної кримінальної відповідальності за найтяжчі порушення міжнародного права: злочини проти людяності, воєнні злочини, геноцид та злочини агресії.

Фундаментальною особливістю МКС є принцип комплементарності. Це означає, що Суд вступає у дію лише тоді, коли національна правова система держави-учасниці не спроможна або не виявляє щирого бажання забезпечити ефективно розслідування та справедливе правосуддя щодо осіб, обвинувачених у вчиненні міжнародних злочинів. У контексті сучасних умов 2024–2025 років, діяльність МКС набула для України стратегічного значення, ставши ключовим інструментом боротьби з безкарністю та відновлення порушених прав жертв збройного конфлікту.

Паралельно з універсальною системою ООН, правозахисний простір структурується через регіональні та конвенційні механізми. До регіональних інституцій, які демонструють найвищу ефективність у захисті прав і свобод, належать Європейський суд з прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини та Африканська комісія з прав людини і народів. Важливою складовою цієї системи є інститут Спеціальних доповідачів ООН, які здійснюють

тематичний та країновий моніторинг, наприклад, з питань свободи думки та вираження, права на здоров'я тощо [26].

Особливою віхою в еволюції міжнародного захисту стало формування конвенційних органів. Точкою відліку цього процесу прийнято вважати 1969 рік – дату набрання чинності Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Саме цей документ запровадив інноваційну модель правозахисного органу – Комітет з ліквідації расової дискримінації, який складається з незалежних експертів, а не представників урядів.

Ця модель виявилася настільки успішною, що була масштабована на інші ключові угоди. Станом на кінець 2025 року функціонує розгалужена система конвенційних органів – комітетів, які контролюють дотримання державами зобов'язань щодо прав дитини, прав людей з інвалідністю, протидії катуванням та ліквідації дискримінації щодо жінок. Діяльність цих органів у межах публічної політики забезпечує безперервний діалог між державою та міжнародною спільнотою, змушуючи національні уряди адаптувати свою внутрішню практику до світових стандартів гуманізму.

Уникаючи надмірної теоретизації поняття «механізм», яке в роботах вітчизняних правознавців часто набуває багатозначного трактування, доцільно зосередитися на функціональних елементах конвенційного механізму міжнародного захисту прав людини в системі ООН. У межах публічної політики цей механізм можна визначити через тріаду взаємопов'язаних компонентів:

- міжнародна угода як нормативна база;
- міжнародний орган як інституційна основа;
- процедура розгляду звернень як процесуальний інструмент.

Спираючись на аналіз статутних документів ООН, можна виокремити такі визначальні ознаки конвенційного механізму:

- договірна природа: він засновується виключно шляхом підписання та ратифікації державами відповідного міжнародного договору;
- універсальність: механізм функціонує в глобальній системі ООН, поширюючи свій вплив на всі держави-учасниці незалежно від регіону;

- специфіка процедури: застосування переважно несудових адміністративно-правових методів розгляду скарг;
- характер рішень: рекомендаційна природа висновків комітетів, що, не применшує їхнього авторитету в межах міжнародного моніторингу.

Фундаментом цієї діяльності є предметний міжнародний договір, який накладає на «держави-учасниці» чіткі зобов'язання щодо захисту конкретних груп прав або категорій осіб, наприклад, жінок, дітей чи ветеранів. Важливо зазначити, що такі договори містять не лише матеріальні норми, а й процесуальні положення, які часто закріплюються в Факультативних протоколах. Саме приєднання до протоколів свідчить про готовність держави відкрити свою внутрішню правозахисну практику для міжнародного контролю.

В ієрархії правозахисних інструментів на універсальному рівні особливе місце посідає Міжнародний Суд ООН. На відміну від комітетів, його рішення мають обов'язковий юридичний характер для сторін спору. Хоча Суд здебільшого розглядає міждержавні конфлікти, він володіє контрольними повноваженнями і в галузі прав людини, якщо така компетенція прямо передбачена міжнародним договором, визнаним зацікавленими державами.

Окрему категорію складають квазісудові механізми, до яких належать договірні органи (комітети) з прав людини. Їхня роль у 2024–2025 роках полягає в регулярному оцінюванні рівня дотримання державами своїх зобов'язань. Шляхом надання детальних рекомендацій ці органи вказують на системні недоліки в національній публічній політиці. Хоча ці вказівки не супроводжуються прямими санкціями чи засобами примусу, вони формують міжнародний репутаційний капітал держави. До цієї ж категорії належить Універсальний періодичний огляд, що проводиться Радою ООН з прав людини. УПО є унікальним інструментом взаємного контролю держав, який забезпечує рівний підхід до оцінки правозахисної ситуації в кожній країні світу, що є критично важливим для сталого демократичного розвитку.

Важливою складовою публічної політики у сфері правозахисту є розгалужена система несудових елементів, що функціонують у структурі ООН.

До них належать спеціальні процедури Ради ООН з прав людини, міжнародні місії зі встановлення фактів, а також правозахисна діяльність Ради Безпеки, Генерального секретаря ООН та Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ). У 2024–2025 роках роль цих інституцій суттєво зросла, оскільки вони виступають головними джерелами верифікованої інформації про порушення прав людини в зонах конфліктів.

За правовою природою універсальні механізми захисту прав людини класифікують на дві великі групи: конвенційні та екстраконвенційні.

Конвенційні (договірні) механізми засновуються на підставі конкретних міжнародних договорів або факультативних протоколів до них. На сьогодні функціонує десять таких договірних органів (комітетів), кожен з яких спеціалізується на певній групі прав наприклад, Комітет з прав людини або Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок. Наукова дискусія точиться навколо статусу статутних органів ООН. Хоча повноваження Генеральної Асамблеї чи Ради Безпеки походять зі Статуту ООН, їх зазвичай не включають до списку конвенційних механізмів. Це пояснюється тим, що Статут, хоч і закріплює фундаментальні принципи, не містить конкретного переліку прав, що підлягають захисту. Відтак, на відміну від профільних конвенцій, Статут не накладає на держави деталізованих зобов'язань щодо процедур реалізації окремих свобод.

Статутні механізми діють не на основі договорів, а на підставі рішень уповноважених міжнародних органів. Найбільш репрезентативним прикладом є спеціальні процедури Ради ООН з прав людини. Вони включають роботу незалежних експертів, спеціальних доповідачів та робочих груп, які призначаються для вивчення ситуації з правами людини в конкретній країні або за певним тематичним напрямом. Ці механізми є більш гнучкими, ніж конвенційні, що дозволяє їм швидше реагувати на нові виклики сучасності.

Додатково універсальні механізми можна класифікувати за критерієм складу на індивідуальні та колективні. Хоча в сучасних умовах 2025 року цей поділ вважається менш пріоритетним, він відображає підхід до делегування

повноважень: чи реалізується мандат одноособово експертом, чи групою фахівців [4].

Підсумовуючи, можна констатувати, що універсальна система захисту прав людини є багатовимірною. Її класифікація можлива за низкою критеріїв:

- за характером діяльності: судові, позасудові, квазісудові;
- за правовою природою: конвенційні та екстраконвенційні;
- за об'єктом: загальної компетенції та спеціалізовані;
- за терміном діяльності: постійні та тимчасові місії.

Така розгалуженість забезпечує комплексний вплив на національну публічну політику держав, стимулюючи їх до дотримання гуманітарних стандартів через систему міжнародного моніторингу та звітності.

Науковий інтерес становлять також правозахисні механізми змішаного складу, де представники держав взаємодіють на паритетних засадах із незалежними експертами або представниками недержавного сектору. Класичним прикладом такої синергії є конфіденційна процедура скарг у Раді ООН з прав людини. У межах цієї процедури кейс проходить етап оцінки незалежними фахівцями та подальший розгляд на політичному, міжурядовому рівні. Іншим унікальним прикладом є тристоронні механізми Міжнародної організації праці, де публічна політика формується через діалог між урядами, професійними спілками та об'єднаннями роботодавців. Це підкреслює інклюзивність сучасної архітектури захисту прав людини.

За об'єктом діяльності універсальні інструменти доцільно класифікувати на:

- механізми розгляду скарг: спрямовані на реагування на конкретні випадки порушень (індивідуальні чи міждержавні повідомлення);
- механізми системного захисту: орієнтовані на стратегічний моніторинг та запобігання порушенням через аналіз періодичних звітів держав.

Яскравою ілюстрацією поєднання цих функцій є діяльність Комітету з прав людини. З одного боку, він здійснює системний нагляд, аналізуючи доповіді держав-учасниць Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966

року щодо прогресу в імplementації норм Пакту. З іншого боку, Комітет діє як квазісудовий орган, розглядаючи повідомлення від осіб, які стверджують про порушення їхніх прав конкретною державою, за умови ратифікації Факультативного протоколу. Це демонструє гнучкість публічної політики ООН, яка поєднує індивідуальний правозахист із загальним моніторингом державних реформ [37].

Важливо усвідомлювати, що попри розгалуженість міжнародної системи, жоден універсальний орган не володіє абсолютними повноваженнями. У сучасному публічному управлінні визнається аксіома: основним гарантом захисту прав людини залишається держава, тоді як міжнародні інституції відіграють субсидіарну роль. Міжнародний контроль стає активним лише тоді, коли внутрішні механізми виявляються неефективними.

Водночас Генеральна Асамблея та Рада ООН з прав людини мають потенціал розгляду будь-якого резонансного питання у глобальному масштабі. Особливе місце тут посідає Універсальний періодичний огляд (УПО). Це всеосяжний інструмент, оскільки він застосовується до всіх без винятку членів ООН і охоплює не лише договірні зобов'язання, а й принципи Статуту ООН, Загальної декларації прав людини та норми міжнародного гуманітарного права. Саме УПО є вищим проявом публічного контролю світової спільноти за діяльністю держав у сфері правозахисту.

Регіональне співробітництво у правозахисній сфері виступає необхідним доповненням до універсальних механізмів ООН, а в багатьох аспектах демонструє значно вищу ефективність у забезпеченні фундаментальних свобод [26]. Сьогодні права людини стали тим інтеграційним чинником, що сприяє гармонізації національних правових систем та формуванню єдиного світового й регіонального правового простору. Така динаміка обумовлена трьома ключовими факторами:

Суб'єктність індивіда: громадяни отримали реальну можливість впливати на державну політику через звернення до міжнародних судових інстанцій, що

вивело питання захисту прав людини за межі виключної внутрішньої компетенції окремої держави.

Пряма дія норм: міжнародно-правові акти стали невід'ємною частиною національних правових систем, набувши статусу обов'язкових до застосування норм.

Уніфікація стандартів: спостерігається чітка тенденція до зближення механізмів захисту на різних рівнях, що робить їх більш доступними та зрозумілими для кінцевого суб'єкта – людини.

У національному контексті фундаментом захисту прав людини в Україні є Конституція 1996 року. Другий розділ Основного Закону не просто перелічує права і обов'язки, а створює внутрішньо узгоджену систему, що охоплює всі стратегічні сфери життєдіяльності особистості. Реалізація цієї системи покладена на державні органи та посадових осіб, чия діяльність у 2024–2025 роках проходить через складні випробування умовами воєнного стану.

Згідно з конституційними приписами, Україна визнає пріоритет міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою. Публічна політика у цій сфері реалізується через розгалужену систему суб'єктів:

- Президент України – як гарант конституційних прав і свобод людини;
- Конституційний Суд України – як орган, що забезпечує відповідність законодавства нормам Основного Закону та захищає права через інститут конституційної скарги;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – ключова інституція позасудового захисту [14].

Світовий досвід підтверджує, що ефективність публічної політики залежить від наявності Національних інституцій з прав людини, до яких належать комісії, ради та інститут Омбудсмена. В Україні Омбудсмен – Уповноважений ВРУ з прав людини, відіграє роль незалежного медіатора між громадянином та державним апаратом. До його компетенції належить розгляд звернень не лише громадян України, а й іноземців та осіб без громадянства. У 2025 році діяльність Омбудсмена трансформувалася у потужний інструмент

моніторингу дотримання прав людини в умовах кризи, включаючи розслідування адміністративних порушень, надання рекомендацій уряду та підготовку щорічних доповідей, що стають основою для корекції державної стратегії захисту прав [28].

РОЗДІЛ 2

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

2.1 Інституційний механізм публічного управління у сфері захисту прав людини

Рівень захищеності фундаментальних прав людини виступає стратегічним індикатором якості державного устрою, що релевантно відображає ступінь його демократичності, прихильності до принципу верховенства права та загальнолюдських ціннісних орієнтирів. Визнання, неухильне дотримання та багаторівневий захист прав і свобод особистості є визначальними характеристиками сучасної правової, соціальної та демократичної держави. У цьому контексті публічне управління спрямоване на створення та підтримку розгалуженої системи засобів і механізмів, які б не лише гарантували безпеку індивіда, а й забезпечували ефективне відновлення порушених прав та справедливу компенсацію завданих збитків. Специфіка цих механізмів безпосередньо корелює з рівнем демократичного розвитку, історичними традиціями, прогресивністю правової думки та економічним потенціалом держави.

Сучасний етап державотворення в Україні, що характеризується проведенням системних адміністративної та судової реформ, трансформацією місцевого самоврядування, а також євроінтеграційним вектором розвитку, вимагає якісно нового підходу до формування інституційного механізму захисту прав людини. Запровадження правового режиму воєнного стану та актуалізація новітніх правозахисних тенденцій зумовлюють необхідність розбудови спеціальних інструментів у сфері публічного управління. Держава, виконуючи роль гаранта, через систему своїх органів зобов'язана максимізувати зусилля для реалізації прав громадян, забезпечуючи при цьому адекватний та своєчасний захист у разі їх порушення.

На сьогодні Україна зіткнулася з масштабними та безпрецедентними викликами: системні порушення міжнародного гуманітарного права мають деструктивні наслідки для реалізації майже всього спектра прав громадян. Фіксуються критичні загрози праву на життя, випадки свавільних вбивств та насильницьких зникнень. Масове руйнування цивільної та критичної інфраструктури веде до грубого порушення права на власність. Особливої гостроти набувають факти катувань, жорстокого поводження та посягання на свободу та особисту безпеку через незаконні затримання та викрадення. Військова агресія суттєво звузила простір для повноцінної реалізації прав людини, що вимагає негайної адаптації публічної політики.

Об'єктивна необхідність розбудови стійкого інституційного механізму в системі публічного управління обумовлена низкою критичних факторів:

Різке зростання соціально вразливих категорій населення: стрімке збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), учасників бойових дій, ветеранів військової служби, осіб з інвалідністю внаслідок війни, а також членів сімей загиблих героїв. Ці особи часто перебувають у складних життєвих обставинах і потребують особливої уваги з боку держави.

Інституційне перевантаження: суттєве зростання тиску на судову, правоохоронну та правозахисну системи, а також на сфери охорони здоров'я та соціального захисту.

Новітні загрози: постійні кібератаки на цифрову інфраструктуру та обмеження прав в умовах особливих правових режимів вимагають високої технологічності та безпеки управління.

У таких умовах першочерговим завданням стає вироблення суспільного консенсусу щодо стратегії захисту прав людини, яка б поєднувала вимоги національного та міжнародного законодавства з гнучкістю та адаптивністю інституційного механізму. Мінімізація шкоди охоронюваним правам та подолання сучасних загроз вимагають комплексного, міжсекторального підходу. Відтак, розбудова дієвої архітектури захисту прав людини в системі публічного управління є не лише юридичним обов'язком, а й головним викликом

сьогодення, від успішного вирішення якого залежить майбутнє України як правової держави.

Категорія «механізм», маючи техніко-технологічне походження, міцно закріпилася в архітектоніці суспільних наук. У межах політологічного та правового дискурсів механізми інтерпретуються не як фізичні субстанції, а як динамічна система кореляції прав та обов'язків, що детермінує зміст діяльності індивідів, соціальних груп та інституцій. Специфічною ознакою такого механізму в публічній сфері є його нерозривний зв'язок із державною владою та дотримання принципу поділу влад, що забезпечує необхідну систему стримувань і противаг [16].

Механізм публічного управління слід розглядати як сукупність інструментаріїв для розв'язання суперечностей у процесі владної взаємодії. Він передбачає послідовну реалізацію управлінських дій, що базуються на фундаментальних принципах та цільових орієнтирах із застосуванням відповідних методів впливу. У формалізованому вигляді цей механізм відображає структурно-функціональну архітектуру процесу управління, демонструючи характер взаємодії між суб'єктом та об'єктом [6].

Класичним у вітчизняній доктрині є підхід В.Б. Авер'янова, який визначає складовими елементами механізму державного управління систему органів виконавчої влади та сукупність правових норм, що регламентують їхню структуру та розвиток [7]. Професор В. Д. Бакуменко доповнює цю візію, наголошуючи на логічній послідовності ланцюга: «цілі – завдання – рішення – впливи – дії – результати». Цей процес перебуває під постійним тиском політичних, економічних та соціокультурних чинників.

Згідно з позицією Л. Приходченко, механізм державного управління є складною ієрархічною системою, де кожен суб'єкт виступає керуючою ланкою, що охоплює:

- динаміку системи: управлінський цикл від розробки до реалізації рішень;
- інструментарій: сукупність принципів, функцій та методів;

– статичні елементи: кадровий потенціал, інформаційні ресурси, техніко-технологічне забезпечення;

– механізм саморозвитку: здатність системи до вдосконалення [27].

Ключовим елементом системи є державно-управлінський інститут – сукупність документально зафіксованих норм і правил, що регулюють функції публічної влади та поведінку учасників правовідносин. Інституційний підхід до захисту прав людини передбачає активну діяльність держави через створені нею структури, здатні зберігати ефективність навіть під впливом дестабілізуючих факторів [18].

У науковій літературі концепт «інституційний механізм» трактується багатогранно: як мережа органів та установ; як система взаємодії влади та громадянського суспільства; або як методологія формування сприятливого середовища для реалізації прав. Важливо диференціювати поняття «охорона» та «захист»:

– охорона: превентивні заходи, спрямовані на запобігання порушенням;

– захист: активна діяльність, що застосовується, коли права вже порушені, з метою їх відновлення [36].

О. Федорчак розглядає цей механізм як комплексну систему, що охоплює суб'єктів управління (влада, МСУ, ГО), нормативну базу та стратегію інституційної трансформації [38]. Відповідно до ст. 3 Конституції України, права і свободи людини визначають зміст діяльності держави. Права людини існують у двох вимірах: об'єктивному та суб'єктивному. Конституційний каталог прав: громадянські, політичні, соціальні тощо, окреслює межі дозволеної поведінки та обсяг благ, які держава зобов'язана гарантувати та захищати.

У сучасній доктрині публічного управління класифікація прав людини має багатофакторний характер, що дозволяє глибше зрозуміти об'єкт захисту. Дослідники традиційно розрізняють природні права, які існують незалежно від волі держави, та суб'єктивні юридичні права, що отримали офіційне державне закріплення. Найбільш релевантною для системи публічного управління є класифікація за змістом потреб, яка включає такі фундаментальні групи:

- фізичні права: спрямовані на збереження біологічного існування людини (право на життя, безпеку);
- особистісні права: гарантують автономію індивіда та захист від свавілля;
- культурні (гуманітарні) права: забезпечують доступ до духовних надбань суспільства;
- економічні та політичні права: створюють умови для участі особи у виробництві благ та управлінні державними справами.

Важливо підкреслити, що механізм захисту активується саме тоді, коли права вже зазнали порушення або існують реальні перешкоди для їх реалізації. Це інтегральна система юридичних, політичних, економічних та ідеологічних гарантій, мета яких – не просто констатувати факт порушення, а припинити його, відновити статус-кво та офіційно підтвердити можливості людини.

Науковець М. Савенко акцентує увагу на тому, що фундаментом такого механізму виступають не лише правові норми, а й сукупність юридичних гарантій, вимог та умов до діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування. Саме якість роботи посадових осіб визначає реальний стан дотримання прав громадян [31].

У свою чергу, В. Радзівська підсилює цю думку, стверджуючи, що механізм забезпечення прав реалізується через розгалужену мережу державних та недержавних інституцій [29], а О. Негодченко визначає його як складну систему, де правові засоби невід’ємні від організаційних форм та методів діяльності органів влади [24].

Сучасна державна політика у сфері захисту прав людини – це не просто сукупність законів, а цілеспрямована діяльність держави з управління суспільством на основі стратегічного курсу. Її пріоритетним завданням є розбудова та підтримка функціональної спроможності правозахисних інституцій. В Україні ця політика отримала своє програмне вираження у двох фундаментальних документах:

- Національна стратегія у сфері прав людини (Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021): закріплює пріоритет прав людини у діяльності всіх

гілок влади та визначає зміст і спрямованість державних зусиль на декілька років вперед [23];

– Стратегія людського розвитку (Указ Президента України від 02.06.2021 № 225/2021): фокусується на комплексному забезпеченні прав на освіту, охорону здоров'я, пенсійне забезпечення та культуру, розглядаючи людину як головний капітал держави [35].

Для повного розуміння інституційного механізму публічного управління його слід розглядати як багатокomпонентну систему. Хоча інституції є її «ядром», не менш важливими є нормативні акти, організаційні структури та процеси їх взаємодії. Особливістю українського механізму є поєднання адміністративного впливу (через органи влади) та громадського контролю (через неурядові організації). Якщо органи влади застосовують владно-розпорядчі методи, то громадські організації виконують дорадчі, консультативні функції та функцію «вартового» правопорядку.

Ефективність цієї системи критично залежить від якості внутрішніх та зовнішніх інформаційних зв'язків. Встановлення конструктивних відносин між державою, місцевим самоврядуванням, бізнесом та ГО може як стимулювати розвиток правозахисного середовища, так і, у разі запровадження надмірних обмежень, стримувати соціально-економічні процеси в окремих регіонах або країні в цілому.

Фундаментальною характеристикою інституційної архітектури захисту прав є організаційна єдність її структурних компонентів. Вона базується на детермінованому розподілі функцій, взаємозалежності суб'єктів та їхній солідарній відповідальності за результативність публічної політики. Усі елементи цього механізму інтегровані спільною телеологічною метою (цілепокладанням) – створенням умов для повноцінної реалізації прав особи, що чітко відображається у їхній спеціальній компетенції.

До ключових ознак інституційного механізму як складної динамічної системи належать:

– впорядкована організаційна єдність та структурна взаємозв'язність;

- наявність розгалужених вертикальних (ієрархічних) та горизонтальних (мережевих) зв'язків;
- суворая правова регламентація діяльності;
- спрямованість на реалізацію специфічного функціоналу в межах національної правової системи.

Спираючись на наукову позицію Л. Р. Наливайко, інституційний склад адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини доцільно класифікувати за трьома рівнями компетенції:

- суб'єкти загальної компетенції: органи, для яких правозахисна діяльність є важливою, але не єдиною чи провідною функцією;
- суб'єкти спеціальної компетенції: інституції, чия ключова місія та щоденна діяльність спрямовані безпосередньо на гарантування та відновлення прав людини;
- суб'єкти додаткової компетенції: органи, що залучаються до захисту прав у межах виконання своїх профільних завдань [22].

В межах цієї класифікації до першої групи належать вищі органи державної влади – Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України. Уряд, як вищий орган у системі виконавчої влади, виконує роль головного координатора: він затверджує державні програми, встановлює обсяги фінансування, створює фінансові та податкові регулятори. Важливою ланкою є інститут Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, який забезпечує представництво інтересів держави на міжнародній арені.

Друга група представлена галузевими міністерствами, які формують політику захисту прав у конкретних соціальних сферах:

- Міністерство юстиції України та МВС (юридичні та безпекові гарантії);
- Міністерство соціальної політики та Міністерство у справах ветеранів (соціальний захист вразливих груп);
- МОЗ, МОН та Міністерство національної єдності (забезпечення культурних, освітніх та медичних прав).

Третю групу складають органи місцевого самоврядування, правозахисні та громадські організації, які забезпечують зв'язок між державою та громадянином на місцях.

Ефективність усієї системи тримається на інституційно-організаційних гарантіях. Це не просто сукупність установ, а законодавчо визначений алгоритм їхньої діяльності, який детально регламентується нормативними актами [17]. Тільки за умови синхронної роботи всіх трьох рівнів суб'єктів – від Уряду до місцевої громадської організації – можливе створення стійкої екосистеми захисту прав людини в Україні.

Визначальну роль у системі гарантування прав і свобод особистості відіграє Президент України. Згідно зі ст. 102 Конституції України, Глава держави виступає ключовим гарантом дотримання Основного Закону та фундаментальних свобод індивіда. Реалізація цього високого статусу здійснюється через розгалужений апарат та діяльність спеціалізованих посадових осіб: Офісу Президента, Уповноваженого з прав дитини та дитячої реабілітації, а також Уповноваженого з питань безбар'єрності. Ці інституції функціонують як автономні ланки контролю, наділені правом проводити інспекції установ, запитувати необхідну документацію та ініціювати заходи щодо відновлення порушеного правового статусу громадян.

В контексті сучасних трансформацій публічного управління особливої актуальності набуває перегляд моделей взаємодії влади та приватних осіб на засадах верховенства права. Сьогодні спостерігається тенденція до посилення досудових (позасудових) форм захисту. У приватноправовій сфері таку функцію виконують третейські суди, тоді як для врегулювання адміністративно-правових конфліктів дедалі активніше впроваджується інститут медіації. Медіація дозволяє змістити акцент із формального протистояння на пошук консенсусу, що відповідає інтересам сторін та принципам людиноцентризму.

Знаковим етапом реформування стало набуття чинності 15.12.2023 Закону України «Про адміністративну процедуру». Цей акт покликаний уніфікувати та якісно регламентувати зовнішньо-управлінську діяльність органів влади та

місцевого самоврядування. Впровадження цього закону дає змогу докорінно переосмислити механізм позасудового вирішення спорів, де стороною є суб'єкт владних повноважень, що значно мінімізує адміністративне свавілля та сприяє правовій визначеності [32].

Паралельно з президентським та урядовим контролем, в Україні діє потужний сегмент парламентського контролю, який реалізується через інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Його діяльність, регульована спеціальним законом та ст. 55 Конституції, є фундаментом незалежного моніторингу відносин між особою та державою. Крім того, значний внесок у правозахисну політику здійснюють профільні комітети парламенту, зокрема Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції.

Комплексний характер інституційного механізму підсилюється діяльністю таких суб'єктів:

- органи правопорядку (Національна поліція, Прокуратура): забезпечують нагляд за законністю та представництво інтересів громадян;
- інститут адвокатури: гарантує професійну правову допомогу та захист прав на засадах змагальності;
- Міністерство юстиції та МВС: здійснюють відомчий контроль та методичне забезпечення правозахисної діяльності у межах своєї компетенції.

Особливий пріоритет у сучасній публічній політиці України посідає захист прав військовослужбовців та ветеранів. Ця сфера представлена спеціалізованими інституціями, серед яких ключове місце займає Центральне управління захисту прав військовослужбовців Міністерства оборони України. Підпорядковуючись безпосередньо Міністру, воно виконує функції «військового омбудсмена»: проводить розслідування порушень, розглядає скарги та забезпечує правову підтримку захисників та їхніх родин. Важливим інструментом соціальної підтримки є «Український ветеранський фонд» при Мінветеранів, який стимулює ветеранське підприємництво та забезпечує фінансування проєктів громадського сектору. Таким чином, сучасний інституційний механізм в Україні

демонструє високу ступінь спеціалізації, адаптуючись до викликів воєнного часу та потреб найбільш вразливих груп населення.

Одним із найсучасніших та найбільш адаптивних інструментів захисту прав у мілітарній сфері є функціонування військового омбудсмена. Як незалежний посадовець у системі публічного управління, він здійснює безпосередній контроль за дотриманням прав військовослужбовців та членів їхніх родин. Його функціонал включає розгляд скарг, надання первинної правничої допомоги, а також проведення спеціальних розслідувань щодо зловживань з боку командного складу. Особливий пріоритет у його діяльності надається системі охорони здоров'я, що забезпечує контроль за якістю, доступністю та своєчасністю надання медичної допомоги захисникам.

Важливою рисою інституту військового омбудсмена є його органічна інтеграція в існуючу систему публічного управління без дублювання повноважень інших органів. Він виступає додатковим, а не альтернативним засобом захисту, що ефективно заповнює прогалини в роботі традиційних судових та парламентських механізмів, які часто є надто формалізованими для умов війни [8].

Виконуючи правозахисну та наглядову місії, військовий омбудсмен сприяє гармонізації відносин між державною і цивільною сферами. Його діяльність стимулює демократизацію військової структури, роблячи армійську бюрократію більш чутливою до гуманітарних потреб. Завдяки повноваженням "посередника" та глибокому розумінню специфіки служби, цей інститут здатен ефективно вирішувати конфліктні ситуації в умовах збройного конфлікту, що робить його значно дієвішим за цивільні правозахисні установи у подібних контекстах [20].

Сьогодні права людини під час війни визнаються не просто юридичною категорією, а найвищою національною цінністю. Проте воєнний стан вимагає специфічного балансу між безпекою та свободою. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (п. 5 ч. 1 ст. 6) та Указу Президента України №64/2022, держава має право на тимчасове та пропорційне обмеження окремих конституційних прав. Зокрема, йдеться про права, закріплені статтями

30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України (недоторканність житла, свобода пересування, право на мітинги, право власності тощо) .

У системі публічного управління критично важливо розрізнити два поняття:

– легітимне обмеження: здійснюється державою з обґрунтованою метою (національна безпека, охорона порядку) на чітко визначений термін і у пропорційному обсязі;

– порушення прав: є абсолютно недопустимим за будь-яких обставин.

Саме здатність держави утримувати цей крихкий баланс між необхідністю обмежень та захистом фундаментальних свобод є мірилом її демократичної зрілості та ефективності публічної політики в умовах викликів [22].

2.2 Реалізація інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління

На сучасному етапі розвитку державотворення рівень забезпечення та захисту прав людини виступає фундаментальним детермінантом, що визначає ступінь цивілізованості як державної архітектури, так і суспільної системи в цілому. З огляду на це, для кожної демократичної держави пріоритетним завданням постає не лише формальна розбудова та підтримка працездатності інституційного механізму захисту прав людини, а й створення надійного фундаменту для його безперебійного функціонування. Це необхідно для ефективного вирішення актуальних завдань та подолання динамічних викликів, що виникають у зазначеній сфері під впливом глобальних трансформацій.

Важливість розробки та впровадження системи гарантій реалізації цього механізму в публічно-управлінському середовищі зумовлена передусім потребою в превенції зловживань та мінімізації корупційних ризиків у владних вертикалях. Наявність таких гарантій забезпечує транспарентність, відкритість та раціональний підхід до оперування публічними ресурсами, а також суттєво

нівелює загрози управлінської недбалості чи прямого ігнорування законних інтересів громадян. Крім того, інституціоналізація гарантій діяльності суб'єктів публічної влади сприяє якісній оптимізації процесів прийняття державних рішень та зміцнює комунікативні канали взаємодії між владними структурами та соціумом.

Аналітичний огляд наукових праць та вивчення природи інституційного механізму в системі публічного управління дає підстави для наступної характеристики досліджуваних гарантій:

По-перше, вони виступають офіційною декларацією та підтвердженням стратегічних намірів держави щодо захисту людини як ключової екзистенційної цінності, що передбачає формування ефективної практики діяльності уповноважених органів.

По-друге, зміст цих гарантій полягає у синергії владно-організаційних та індивідуально-вольових зусиль, спрямованих на створення ресурсного та інструментального підґрунтя для результативної роботи посадових осіб із відновлення порушених прав.

По-третє, гарантії знаходять своє відображення у нормативному полі, визначаючи ключові економічні, ідеологічні та юридичні вектори державного впливу на сферу захисту прав людини.

Інститут гарантій характеризується багатогранною та складною структурою, що актуалізує потребу в їхній типізації. За критерієм природи суспільних відносин доцільно виокремити політичні, економічні, юридичні та ідеологічні гарантії, кожна з яких потребує детального розгляду.

Важливою політичною гарантією ефективної імплементації інституційного механізму захисту прав людини в архітектоніці публічного управління виступає високий рівень розвиненості політичних інститутів. Даний аспект передбачає функціонування дієвих, відповідальних та транспарентних інституцій, які володіють необхідним потенціалом для ініціювання реформ, конструктивного розв'язання суспільних колізій та прийняття стратегічних

управлінських рішень, що мають доленосне значення для держави та її населення.

У цій системі фундаментальна роль належить вищому законодавчому органу – Парламенту, який забезпечує нормативне підґрунтя та впроваджує законодавчі новели, спрямовані на посилення правозахисних спроможностей органів публічної влади. Не менш значущою є судова система, чия місія полягає у забезпеченні справедливості та правової захищеності громадян через розв'язання конфліктів, зокрема і тих, де стороною виступають суб'єкти владних повноважень. Особливе місце посідає інститут Омбудсмена, що функціонує як незалежний правозахисний механізм, здійснюючи безпосередній контроль за діяльністю владних структур та оперативно реагуючи на факти порушення свобод індивіда.

Аналізуючи генезис вітчизняного державотворення, слід констатувати, що формування політичних інститутів в Україні відбувалося в умовах складної взаємодії демократичних перетворень та періодичних спроб авторитарного реваншу. Історичний досвід продемонстрував, що дефіцит дієвих інструментів впливу громадськості на державно-політичний дискурс неодноразово спонукав громадян до застосування екстремальних методів відстоювання своїх прав. Це стало яскравим підтвердженням несприйняття суспільством авторитарних методів управління та свідченням зростання суб'єктності громадянського сектору, що на сучасному етапі робить неможливим поновлення тиранічних практик.

Трансформація пересічного громадянина у свідомого та реального учасника політичних процесів ініціювала глибинні зміни в методології та принципах публічного управління. Знаковим етапом у цьому контексті стала Революція Гідності, яка не лише призвела до демонтажу узурпаторської моделі влади, а й заклала фундамент для розбудови принципово нової системи публічного управління. Така система орієнтована на правомірну діяльність органів влади, що базується на гуманістичних засадах та пріоритеті загального блага.

О. В. Кавецький вважає, що складний конгломерат чинників – від радянської спадщини та євроінтеграційних викликів до гібридної війни та повномасштабної агресії – суттєво детермінував процеси будівництва ключових політичних інститутів. В умовах поточної зовнішньополітичної загрози та спровокованої нею кризи українська демократія знову проходить випробування на стійкість. Проте, як зазначає дослідник, уроки Революції Гідності дозволяють оптимістично оцінювати траєкторію подальшого демократичного транзиту. Сформований соціальний капітал демонструє винятковий рівень самоорганізації та здатність ефективно протидіяти посяганням на національні інтереси та фундаментальні права людини [11].

У системі політичних гарантій особливої уваги заслуговує принцип поділу влади, що передбачає чітку функціональну диференціацію між законодавчою, виконавчою та судовою гілками. Кожна з них оперує в межах власних компетенцій, що створює необхідний баланс сил та забезпечує взаємний контроль у процесі реалізації правозахисної функції.

Законодавча гілка формує правове поле, приймаючи акти, що гарантують захист свобод та регламентують відносини між державою та особою.

Виконавча влада фокусується на практичній імплементації цих законів та реалізації державної політики, включаючи безпосередній захист прав.

Судова влада виступає фінальним арбітром, забезпечуючи відновлення порушених прав через розгляд правових справ.

Така конфігурація забезпечує системність інституційного механізму: від нормативного визначення прав до їхнього практичного забезпечення та судового відновлення. Поділ влади є не лише організаційним питанням, а й гарантією незалежності системи захисту прав людини від суб'єктивного впливу окремих владних груп.

Додатковою політичною гарантією є автономність та авторитетність органів публічної влади, що дозволяє їм здійснювати свої повноваження безсторонньо та об'єктивно. Незалежність цих суб'єктів означає їхню звільненість від неправомірного тиску зовнішніх організацій чи політичних

об'єднань. Натомість самостійність передбачає наявність власного ресурсного забезпечення та право на автономну організацію робочих процесів, що є необхідною умовою ефективності в умовах сучасних викликів.

Завершальним, але не менш значущим елементом політичних гарантій є плекання свідомої політичної культури та розвиток міжсекторного діалогу. Свідома культура передбачає глибоке розуміння громадянами своїх прав та обов'язків, активну участь у політичному житті та готовність до правового захисту своїх інтересів при повазі до прав інших. Наявність конструктивної співпраці між різними соціальними та політичними групами дозволяє розв'язувати конфлікти мирним шляхом і знаходити консенсусні рішення для вдосконалення ситуації з правами людини, сприяючи стабільному розвитку демократичного режиму та зміцненню міжсекторного партнерства.

Серед масиву конституційних приписів, що детермінують юридичне підґрунтя для функціонування інституційного механізму захисту прав людини, фундаментальне значення мають положення про суверенний, демократичний та правовий характер Української держави (ст. 1). Конституція України визначає антропоцентричний вектор розвитку, проголошуючи життя, здоров'я, честь, гідність та безпеку особи найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Важливими елементами цієї системи є визнання народу єдиним джерелом влади (ст. 5), реалізація принципу поділу влад (ст. 6), утвердження верховенства права (ст. 8) та встановлення обов'язку для посадових осіб діяти виключно у спосіб та в межах, визначених законом (ст. 19) [14].

Нормативно-правовий фундамент правозахисної сфери не обмежується Основним Законом, він інтегрує низку законодавчих актів, що деталізують правовий статус суб'єктів публічного управління та регламентують відповідні адміністративні процедури. Вагомою юридичною гарантією виступає інституціоналізація механізмів моніторингу, спрямованих на безперервне спостереження та аналіз результативності владних структур у контексті дотримання прав людини.

Моніторинг діяльності організацій публічного сектору є системним процесом контролю та оцінки, що має на меті забезпечення транспарентності, підзвітності та відповідності управлінських дій принципам правової держави. Завдяки моніторингу, що включає аудит та звітність, створюються умови для підвищення обізнаності громадян щодо рішень уповноважених суб'єктів, що робить публічне управління у цій царині більш прозорим.

До здійснення моніторингових процедур залучаються як внутрішньодержавні контролюючі структури, так і представники експертного середовища та інститути громадянського суспільства. Такий плюралістичний підхід дозволяє об'єктивно оцінювати відповідність рішень органів влади етичним нормам та законодавчим вимогам, мінімізуючи ризики виникнення конфлікту інтересів. Участь незалежних експертів зміцнює суспільну довіру до правозахисних інструментів держави.

Аналітична оцінка результатів моніторингу дозволяє діагностувати системні недоліки в роботі органів влади та розробляти стратегічні рішення для їх усунення. Релевантним прикладом такої оціночної діяльності є щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, які відображають реальний стан дотримання свобод у державі.

Систему юридичних гарантій логічно доповнюють механізми юридичної відповідальності суб'єктів владних повноважень за протиправні дії. В науковому дискурсі відповідальність часто трактується як правовідносини, в межах яких держава застосовує примусові заходи до порушників, що зобов'язані зазнати певних обмежень, передбачених санкціями. У сфері публічного управління цей інститут виступає надійним запобіжником проти адміністративного свавілля та зловживань, забезпечуючи режим законності.

Юридична відповідальність у правозахисній сфері має дуалістичну природу, оскільки реалізується одночасно перед державою та перед громадянином. Згідно зі ст. 56 Конституції України, кожна особа має право на відшкодування матеріальних та моральних збитків, завданих неправомірними рішеннями чи бездіяльністю органів місцевого самоврядування або державної

влади. Ці норми стають основою для застосування санкцій у межах адміністративних чи кримінальних проваджень, що не лише карає порушників, а й виконує превентивну функцію, попереджаючи корупційні прояви.

Завершальним, проте надзвичайно значущим елементом системи є світоглядно-ціннісні гарантії. Вони базуються на аксіологічному фундаменті суспільства – нормах та принципах, що визначають моральні стандарти діяльності органів публічного управління. Держава закріплює систему духовних цінностей, де гідність людини та рівність перед законом розглядаються як недоторканні константи. Це сприяє консолідації суспільства навколо ідеї справедливості та доброчесності.

Важливе місце в цій ідеологічній парадигмі посідає правосвідомість – рівень розуміння та прийняття правових цінностей членами суспільства. Високий рівень правосвідомості стимулює публічну дискусію та посилює вимогливість соціуму до якості роботи владних інституцій. Таким чином, правосвідомість не лише забезпечує внутрішній самоконтроль суб'єктів управління, а й посилює зовнішній громадський нагляд.

Традиційні демократичні цінності та ментальні особливості українського народу, загартовані в тривалій боротьбі за свободу, також виступають потужними ідеологічними гарантіями. Український менталітет, що базується на гуманізмі, взаємодопомозі та толерантності, створює сприятливий ґрунт для ефективного функціонування інституційних механізмів. Поєднання історичних традицій з активною позицією громадянського суспільства забезпечує стійкість та прозорість системи захисту прав людини в сучасному публічному управлінні.

Підсумовуючи, зазначимо, що реалізація інституційного механізму захисту прав людини ґрунтується на комплексній синергії політичних, економічних, юридичних та ідеологічних гарантій. Тільки системна взаємодія цих факторів здатна забезпечити реальну дієвість правозахисних інструментів у системі публічного управління.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

3.1. Удосконалення державної політики щодо захисту прав людини

У системі координат сучасної правової держави публічне управління постає як цілеспрямований процес здійснення публічної влади, що має на меті практичну реалізацію державної політики. Остання, у свою чергу, детермінує стратегію розвитку суспільства та визначає конкретні завдання, які підлягають вирішенню в межах функціональної компетенції владних органів. Органи публічної влади діють як виконавці цілей державної політики, забезпечуючи перетворення законодавчих норм у реальні суспільні блага. З огляду на це, у структурі системи гарантій функціонування інституційного механізму захисту прав людини фундаментальне значення посідають політичні гарантії.

В контексті даного дослідження пропонуємо під політичними гарантіями розуміти цілісну сукупність умов та чинників, що визначають характер політичного середовища країни, архітектоніку політичної системи та спосіб її функціонування, безпосередньо впливаючи на ефективність реалізації інституційного механізму захисту прав людини. Ці гарантії є своєрідним «запобіжним механізмом», що забезпечує неухильне дотримання законності, недопущення свавілля з боку владних інституцій та превенцію порушень прав громадян.

Ключовою політичною гарантією, без якої неможливе функціонування правозахисної системи, є демократичний політичний режим. Він базується на принципах інституційної відкритості, свободи слова, політичної конкуренції та верховенства права. Демократичний устрій апріорі передбачає реальне народовладдя, де соціум має дієві важелі впливу на політичні інститути та участь в управлінні державними справами. Хоча ідеальна модель «чистого» народовладдя часто є теоретичним еталоном, будь-яка держава, що декларує

демократичний шлях розвитку, повинна прагнути до її втілення через практичну реалізацію принципів участі громадян у політичних процесах та прийнятті стратегічних рішень.

Слід наголосити на специфіці демократичної системи, якій притаманні універсальні механізми забезпечення народного суверенітету. До таких механізмів належать:

- конституційне гарантування рівного права громадян на участь в управлінні;
- періодична та прозора виборність органів влади;
- пріоритет правових методів зміни влади;
- дієвий громадський контроль за владними рішеннями;
- ідеологічний плюралізм, що виключає монополію на істину.

Таким чином, за умов демократії органи публічної влади трансформуються з «апаратів примусу» у «гарантів захисту», чия діяльність спрямована на досягнення суспільного консенсусу. Ефективне виконання цих функцій створює необхідний підґрунт для вільного розвитку кожного члена суспільства.

Наступною невід'ємною політичною гарантією є розвиненість та зрілість політичних інститутів. Йдеться про наявність відповідальних установ, здатних генерувати реформи та вирішувати соціальні конфлікти в межах правового поля. У цьому контексті особливу роль відіграють:

Парламент – як осередок законодавчої волі, що формує правове поле для захисту прав людини.

Судова система – як незалежний арбітр, що забезпечує справедливість у конфліктах між особою та державою.

Інститут Омбудсмена – як спеціалізований механізм контролю, що оперативно реагує на системні та поодинокі порушення прав громадян з боку суб'єктів публічного управління.

Саме розвиненість цих інститутів у поєднанні з демократичним режимом створює умови, за яких державна політика у сфері прав людини перестає бути лише декларацією і стає живою практикою публічного управління.

Процес удосконалення державної політики у сфері захисту прав людини в сучасних умовах є не просто вимогою часу, а критичною стратегічною необхідністю для забезпечення життєздатності та стійкості національної системи публічного управління. На етапі виконання даної кваліфікаційної роботи вбачається за необхідне підкреслити, що державна політика у зазначеній царині має трансформуватися з пасивної декларативної форми у дієвий, проактивний інструментарій прямого впливу на суспільні відносини. Ключовою проблемою, яка потребує негайного вирішення, є подолання інституційного розриву між високими стандартами, проголошеними Конституцією України та міжнародними договорами, та реальними прикладними механізмами їх впровадження на місцях конкретними суб'єктами владних повноважень.

Основним концептуальним вектором удосконалення державної політики на середньострокову перспективу має стати перехід до людиноцентричної моделі «сервісної держави». У такій системі правозахисна функція розглядається не як обтяження для державного бюджету чи бюрократичного апарату, а як фундаментальний публічний сервіс, що надається громадянину на основі принципів доступності та якості. Це вимагає повної та системної ревізії існуючих державних стратегій та цільових програм.

Зокрема, Національна стратегія у сфері прав людини має бути адаптована до нових, надскладних реалій, що включають питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, мешканців деокупованих територій та осіб, що постраждали від наслідків збройної агресії. Удосконалення політики у цьому контексті передбачає створення гнучких правових та управлінських алгоритмів, які дозволять державі оперативно реагувати на нові форми порушень прав людини, спричинені воєнними діями та соціально-економічною нестабільністю.

Важливим напрямом модернізації державної політики є цілеспрямоване посилення інституційної спроможності органів публічного управління. Дослідження показує, що часто порушення прав людини стаються не через злий умисел посадових осіб, а через низьку правову компетентність, відсутність чітких посадових регламентів та надмірну бюрократизацію процедур. Тому

вдосконалення політики повинно включати розробку та впровадження нових стандартів підготовки публічних службовців, орієнтованих на людину (Human Rights-Based Approach). Це передбачає, що будь-яке управлінське рішення – від будівництва об'єктів інфраструктури до реформування системи соціальних виплат – має проходити через «фільтр» попередньої оцінки впливу на права людини.

Не менш значущим аспектом є децентралізація правозахисних інструментів. Державна політика тривалий час була надмірно централізованою, що суттєво обмежувало доступ жителів віддалених територіальних громад до ефективних засобів захисту. Удосконалення цього механізму полягає у розширенні повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту та первинної правової допомоги, створенні розгалуженої мережі муніципальних правозахисних центрів та залученні громадських старост до моніторингу дотримання прав людини на локальному рівні. Це дозволить наблизити правозахисну інфраструктуру до кінцевого споживача – громадянина, роблячи захист прав «географічно доступним».

Цифрова трансформація, або «цифровізація прав людини», виступає ще одним магістральним шляхом вдосконалення державної політики. Впровадження інноваційних електронних інструментів подання скарг, онлайн-моніторингу судових рішень та автоматизації надання соціальних пільг через платформу «Дія» дозволяє суттєво знизити корупційні ризики та мінімізувати шкідливий «людський фактор». Удосконалення політики в цьому напрямі має на меті створення безбар'єрного цифрового середовища, де захист прав здійснюється в один «клік», що відповідає кращим світовим практикам цифрового публічного управління (E-governance).

Нарешті, оновлена державна політика має базуватися на принципах інклюзивності та партисипації. Це означає, що громадяни та правозахисні організації повинні бути не просто об'єктами державної опіки, а активними суб'єктами формування самої політики. Удосконалення механізмів громадських консультацій, проведення публічних аудитів діяльності органів влади та

створення експертних рад при кожному профільному міністерстві дозволить зробити державну політику більш прозорою, підзвітною та легітимною в очах суспільства.

Особливої аналітичної уваги потребує трансформація державної політики в екстремальних умовах правового режиму воєнного стану. Попри об'єктивну необхідність тимчасового обмеження певних категорій прав (зокрема, виборчих, протестних чи права на мирні зібрання), стратегічний вектор державної діяльності залишається незмінним — це неухильна охорона фундаментальних свобод, які не підлягають обмеженню навіть у такий період. Така позиція ґрунтується на імперативі ст. 3 Конституції України, яка постулює людину, її честь та гідність як найвищу соціальну цінність. Публічне управління у цей період спрямоване на мінімізацію негативного впливу війни на правовий статус особи та пошук балансу між інтересами національної безпеки та невідчужуваними правами індивіда.

Окрім конституційних приписів, архітектоніка державної політики в Україні формувалася під впливом низки програмно-концептуальних актів. Історико-правовий ретроспектив дозволяє стверджувати, що засадничим документом у цій сфері стала Постанова Верховної Ради України «Про Засади державної політики України в галузі прав людини» від 17 червня 1999 року. Цей документ заклав перші каміння в підмурок системного розуміння державної відповідальності перед особою. Втім, процес інституціоналізації правової політики наприкінці 90-х років характеризувався певною незавершеністю та декларативністю. Незважаючи на активні спроби розробки спеціалізованого Закону України «Про Концепцію державної правової політики захисту прав людини» протягом 1998–1999 років, ці ініціативи так і не набули форми цілісного законодавчого акта. Розгляд Постанови «Про правову політику України у сфері захисту прав людини» засвідчив наявність політичної волі до змін, проте реальної імплементації єдиної концептуальної моделі на той час не відбулося через брак ресурсів та політичну нестабільність.

Новий імпульс модернізація державної політики отримала у 2015 році. Події Революції Гідності та чітко окреслений євроінтеграційний курс актуалізували потребу в ухваленні першої Національної стратегії у сфері прав людини. Проте практична реалізація цього документа зіткнулася з серйозними викликами: відсутністю дієвої координації між суб'єктами публічного управління, фрагментарністю заходів та їх неузгодженістю з іншими стратегічними планами розвитку держави. Досвід 2015-2020 років показав, що сама лише наявність стратегічного документа без чіткого механізму фінансування та відповідальності не гарантує успіху.

Як закономірна відповідь на необхідність створення більш досконалої та адаптивної системи, у 2021 році Указом Президента України № 119/2021 було затверджено оновлену Національну стратегію у сфері прав людини. Цей документ покликаний запровадити системний, людиноцентричний підхід у діяльність усіх органів влади. Стратегія спрямована на консолідацію зусиль державних інституцій та інститутів громадянського суспільства задля виконання міжнародних зобов'язань України та зміцнення її правового авторитету на світовій арені. Вона охоплює ширший спектр проблем, включаючи цифрові права, екологічні права та захист в умовах гібридних загроз.

Для практичного втілення положень Стратегії Кабінетом Міністрів України було затверджено розгалужений План дій на 2021–2023 роки. Даний програмний документ інтегрував у себе 95 конкретних заходів, структурованих за різними векторами правозахисної діяльності (від протидії катуванням до забезпечення прав дитини). Важливо підкреслити, що розробка цього Плану здійснювалася у чіткій відповідності до Указу Президента та стала невід'ємною частиною реалізації пріоритету 19.1. «Права людини та доступ до правосуддя», передбаченого Програмою діяльності Уряду. Це свідчить про спробу інтегрувати правозахисний компонент безпосередньо в операційну діяльність виконавчої влади.

Аналітичний моніторинг результативності виконання Плану за 2023 рік продемонстрував досить високі показники, попри повномасштабну війну:

успішно реалізовано 50 заходів, а ще 37 знаходяться на стадії активного впровадження. Статистично лише 8 заходів (менше 10%) залишилися невиконаними. Основними детермінантами, що перешкождали повному виконанню графіка, стали об'єктивний брак ресурсного забезпечення, необхідність перерозподілу бюджетних коштів на потреби оборони та критичні складнощі, спричинені окупацією окремих територій. У відповідь на ці виклики Міністерство юстиції України ініціювало підготовку проєкту змін до Указу № 119, що має на меті адаптацію Стратегії до реалій воєнного часу та потреб майбутнього відновлення (Build Back Better).

Констатуючи поточний стан реалізації державної політики у правозахисній сфері, слід зауважити, що він характеризується високим ступенем динамічності та багаторівневою складністю. Сучасний етап розвитку України вимагає не просто косметичних змін, а глибокого реформування фундаментальних засад взаємодії держави та особи. Пріоритетним завданням для системи публічного управління постає розробка та впровадження комплексних заходів, спрямованих на нівелювання існуючих системних дефектів – від бюрократичної інертності до недостатньої прозорості прийняття рішень на середній ланці управління.

Подальше покращення ситуації у сфері прав людини безпосередньо залежить від здатності держави трансформувати інституційні механізми захисту у більш адаптивні та людиноцентричні моделі. Це передбачає не лише вдосконалення нормативно-правової бази, а й зміну самої філософії державного апарату: від контролю над громадянином до служіння йому. Ключовим індикатором успішності таких реформ має стати зростання рівня суспільної довіри до правової системи країни. Довіра громадян у даному контексті виступає як соціальний капітал, що забезпечує стабільність демократичного режиму та легітимність владних інституцій у кризові періоди.

Для досягнення цієї мети державна політика повинна зосередитися на забезпеченні невідворотності відповідальності за порушення прав людини, спрощенні доступу до правосуддя (зокрема через інститути медіації) та активному залученні інститутів громадянського суспільства до процесів

моніторингу та оцінки якості публічного управління. Тільки через відкритий діалог, радикальну прозорість та реальну підзвітність владних структур можливо сформувати стійку правову екосистему, де права кожної особи будуть надійно захищені не лише де-юре, а й де-факто.

3.2. Стратегічні напрями реформування діяльності органів державної влади щодо захисту прав людини в межах євроінтеграційного поступу

Сучасний етап євроінтеграційного поступу України вимагає не лише гармонізації законодавства, а й докорінного реформування практичної діяльності органів державної влади. Введення воєнного стану на всій території держави стало безпрецедентним викликом, який висвітлив критичні аспекти реалізації правозахисної функції в екстремальних умовах. У цьому контексті стратегічне реформування має базуватися на розумінні прав людини як фундаментальних моральних та юридичних гарантій, захист яких є пріоритетом публічного управління незалежно від зовнішніх обставин.

Конституція України (ч. 5 ст. 55) встановлює імперативну гарантію захисту прав, свобод та інтересів особи від будь-яких протиправних посягань. Проте практика показує, що збройні конфлікти, незалежно від їхнього соціального чи політичного характеру, створюють системні загрози для стабільного функціонування цього механізму [3]. Тому стратегічним напрямом реформування є створення такої архітектури публічної влади, яка була б стійкою до кризових явищ та забезпечувала безперервність правозахисного сервісу.

Фундаментом для модернізації вітчизняної системи захисту прав людини виступає Загальна декларація прав людини 1948 року. Хоча цей документ має рекомендаційну природу, він є еталоном для більшості конституційних положень демократичних держав світу [10].

В межах євроінтеграції Україна зобов'язана не просто декларувати ці принципи, а створювати конкретні інституційні умови для їх реалізації. Це передбачає трансформацію діяльності судів усіх інстанцій, органів прокуратури та інституту Уповноваженого Верховної Ради з прав людини у бік більшої прозорості та доступності для громадян. Кожна особа повинна мати реальну, а не формальну можливість вільно обирати спосіб захисту своїх прав, будучи впевненою у безсторонності державних інституцій.

Управлінська практика доводить, що стабільність політичної та економічної обстановки є передумовою дієвості правозахисних інструментів. Отже, реформування органів влади має бути комплексним і спрямованим на подолання будь-яких проявів тоталітарного мислення в системі публічної служби.

Окремим аспектом стратегічного реформування є етична складова діяльності держслужбовців. Захист честі, гідності та ділової репутації в умовах війни стає маркером людської цінності та суспільної значущості індивіда. Реформування органів влади має включати впровадження нових етичних кодексів, де повага до гідності особи є ключовим професійним стандартом.

У межах європейського вектору розвитку принципово важливим є дотримання норм міжнародного гуманітарного права, зокрема «застереження Мартенса», яке вимагає гуманного поводження за будь-яких обставин. Державна політика України повинна орієнтуватися на практику Європейського суду з прав людини, де концепція «процедурного зобов'язання» (ст. 2 та 3 Конвенції) покладає на органи влади обов'язок щодо ефективного розслідування порушень прав людини. Це є ключовою вимогою для інтеграції України в європейський правовий простір.

На основі проведеного аналізу, можна виокремити такі стратегічні вектори реформування діяльності органів влади:

– деформалізація процедур: перегляд та спрощення регламентів розгляду звернень та скарг громадян, що дозволить прискорити відновлення порушених прав;

– інституційна автономія: зміцнення незалежності правозахисних інституцій – омбудсменів, квазісудових органів від політичного впливу;

– соціальна інклюзія: розширення доступу до безоплатної правової, психологічної та інформаційної допомоги, особливо для вразливих груп населення в умовах війни;

– пропорційність обмежень: розробка чітких критеріїв тимчасового обмеження прав під час воєнного стану, які б унеможлилювали суб'єктивізм та перевищення повноважень.

Стратегічне реформування органів державної влади в межах євроінтеграційного поступу України є складним процесом, що вимагає синергії правових норм та управлінських практик. Взаємодія держави і громадянина в умовах війни демонструє, що лише через постійне вдосконалення інституційної спроможності та дотримання принципу людиноцентризму можливо побудувати систему, яка відповідатиме високим стандартам Європейського Союзу. Захист прав людини має залишатися найвищою цінністю, що визначає стратегію і тактику державного розвитку України.

Важливим інструментом об'єктивізації стратегічних напрямів реформування системи публічного управління є залучення незалежної експертної оцінки. У 2025 році ключовим документом у цій сфері став Тіньовий звіт, підготовлений коаліцією таких провідних громадських організацій як Лабораторія законодавчих ініціатив, Transparency International Ukraine, Центр прав людини ZMINA та інші, за підтримки Проєкту ЄС «Право-Justice». Даний звіт є незалежною верифікацією прогресу України у виконанні критеріїв членства в ЄС, зокрема за розділами 23 «Правосуддя та фундаментальні права» і 24 «Юстиція, свобода та безпека», що входять до стратегічного Кластера 1 «Основи процесу вступу».

Оскільки Кластер «Основи» відкривається першим і закривається останнім у переговорному процесі, діяльність органів державної влади у цих сферах має вирішальне значення для успіху євроінтеграції. Аналіз Тіньового звіту дозволяє виокремити критичні зони, що потребують негайного управлінського

реагування. Зокрема, попри затвердження у 2025 році «Дорожньої карти з питань верховенства права», що стало вагомим кроком для відкриття перемовин, експертна спільнота фіксує низку системних ризиків [].

Одним із центральних напрямів реформування залишається забезпечення реальної незалежності судової гілки влади. Дані моніторингу за період з вересня 2024 по серпень 2025 року свідчать про повторювані випадки втручання у діяльність судових інституцій, зокрема тиск правоохоронних органів на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України (ВККСУ). Крім того, виявлені у 2025 році нові випадки корупції у вищих ешелонах судової влади підкреслюють необхідність завершення кваліфікаційного оцінювання суддів та очищення системи від осіб, які не відповідають критеріям доброчесності.

Стратегічного переосмислення потребує і діяльність правоохоронних органів. Тіньовий звіт вказує на посилення критики діяльності Державного бюро розслідувань (ДБР) з боку адвокатської спільноти та правозахисників, що актуалізує питання про ревізію функціонального призначення цього органу та посилення його підзвітності суспільству. Окрім цього, боротьба з організованою злочинністю та корупцією залишаються сферами, вразливими до політичних маніпуляцій, що суперечить принципам публічного управління європейського зразка.

В контексті євроінтеграційного поступу, стратегічними векторами вдосконалення діяльності органів влади, згідно з рекомендаціями експертів (яких сформульовано понад 500), мають стати:

Стабілізація органів суддівського врядування: вирішення питання термінів повноважень конкурсних комісій та забезпечення переходу до самостійного проведення процедур добору без втрати якості та прозорості.

Посилення протидії екстремізму: розробка відсутнього наразі стратегічного бачення щодо запобігання насильницькому екстремізму та радикалізації.

Захист фундаментальних прав у межах розділу 24: модернізація візової та міграційної політики відповідно до стандартів ЄС.

Викорінення політичного впливу: інституційне відокремлення антикорупційних та правоохоронних структур від політичних центрів прийняття рішень.

Тіньовий звіт 2025 року фактично виконує роль «дорожньої карти» для органів публічної влади, вказуючи на те, що формального прийняття законів недостатньо – критично важливою є їх імплементація та створення культури поваги до права. Удосконалення державної політики у сфері прав людини має базуватися на цих 500+ рекомендаціях, що дозволить не лише інформувати суспільство про реальний стан змін, а й забезпечити відповідність України високим вимогам європейської спільноти.

Висновки. Таким чином, реформування діяльності органів державної влади в умовах євроінтеграції має носити не косметичний, а глибинний інституційний характер. Аналіз незалежних моніторингових звітів, таких як Тіньовий звіт 2025, свідчить, що успіх захисту прав людини в Україні залежить від здатності влади забезпечити незалежність суду, прозорість правоохоронної системи та реальне виконання міжнародних зобов'язань у межах Кластера «Основи».

У результаті дослідження стратегічних напрямів удосконалення державної політики та реформування діяльності органів влади у сфері захисту прав людини доцільно зробити такі висновки:

Державна політика України у правозахисній царині має остаточно перейти від декларативної моделі до моделі «сервісної держави». Це передбачає впровадження принципу людиноцентризму в усі управлінські регламенти, де правозахисна функція є пріоритетним сервісом, а не бюрократичним тягарем. Особливої ваги набуває адаптація Національної стратегії у сфері прав людини до викликів воєнного та післявоєнного часу, зокрема щодо захисту ветеранів та ВПО.

Ключовим вектором реформування в межах євроінтеграційного Кластера «Основи» є забезпечення реальної автономії судової влади та правоохоронних органів. Тіньовий звіт 2025 року чітко вказує, що без подолання політичного

тиску на такі інституції, як ВККСУ та ДБР, а також без системного очищення суддівського корпусу від корупційних елементів, інтеграція України до правового простору ЄС буде суттєво ускладнена.

Пріоритетним напрямом модернізації є розширення цифрових інструментів захисту прав (e-human rights). Це дозволяє мінімізувати корупційні ризики, спростити доступ громадян до правосуддя та адміністративних послуг, а також забезпечити прозорий моніторинг виконання державних програм.

Громадський контроль як запобіжник: Ефективність інституційного механізму прямо залежить від активності громадянського суспільства. Впровадження незалежних моніторингових інструментів (на кшталт Тіньових звітів) та врахування експертних рекомендацій (понад 500 пунктів) мають стати обов'язковою частиною циклу прийняття державних рішень.

Дотримання принципу пропорційності: В умовах воєнного стану будь-які обмеження фундаментальних прав людини органами влади повинні бути тимчасовими, суворо необхідними та пропорційними загрозам. Модернізація органів публічного управління має бути спрямована на створення архітектури влади, стійкої до криз, яка здатна гарантувати захист прав людини навіть в екстремальних обставинах.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі проведено комплексне теоретико-прикладне дослідження інституційного механізму захисту прав людини в системі публічного управління України. Результати проведеного аналізу дозволили сформулювати наступні висновки:

Встановлено, що права людини є фундаментальною основою сучасного демократичного суспільства, а їх захист виступає головним критерієм ефективності публічного управління. Уточнено, що інституційний механізм захисту прав людини – це складна, динамічна система державних органів, громадських організацій та міжнародних інституцій, які взаємодіють на основі правових норм з метою забезпечення, охорони та відновлення порушених свобод. Визначено, що в умовах сучасних викликів парадигма управління має зміщуватися від суто контролюючої функції до сервісної моделі, де людина є центром будь-якого управлінського рішення.

Аналіз чинного законодавства та практики засвідчив, що в Україні сформовано розгалужену систему суб'єктів захисту прав людини, яка включає органи загальної юрисдикції (суди), спеціалізовані інституції (Омбудсмен) та правоохоронні органи. Проте функціонування цього механізму часто ускладнюється дублюванням повноважень та недостатньою координацією між різними гілками влади. Виокремлено ключові гарантії реалізації цього механізму: політичні, економічні, юридичні та світоглядно-ціннісні. Особливу роль відіграють юридичні гарантії, які забезпечують невідворотність відповідальності за порушення прав людини з боку посадових осіб.

Досліджено, що запровадження воєнного стану в Україні стало безпрецедентним випробуванням для національної правової системи. Встановлено, що попри об'єктивну необхідність тимчасового обмеження певних категорій прав (протестних, виборчих), державна політика зосереджена на збереженні ядра фундаментальних свобод. Публічне управління в цей період

потребує особливої гнучкості та дотримання принципу пропорційності, щоб заходи національної безпеки не нівелювали сутність прав людини.

Визначено, що євроінтеграційний поступ України є головним каталізатором реформ. На основі аналізу Тіньового звіту 2025 року та вимог Кластера 1 «Основи», доведено, що пріоритетними напрямками вдосконалення діяльності органів влади є:

- забезпечення реальної незалежності судової системи та очищення її від корупції;
- реформування органів правопорядку (зокрема ДБР) у бік більшої підзвітності суспільству;
- цифровізація правозахисних процедур («цифровізація прав людини») для зниження бюрократичного тиску.

Для підвищення ефективності інституційного механізму захисту прав людини запропоновано:

- деформалізація: спрощення процедур розгляду скарг громадян через цифрові платформи типу «Дія»;
- інституційне посилення: розширення мережі регіональних представництв Уповноваженого ВРУ з прав людини та створення муніципальних центрів правової допомоги;
- громадський контроль: нормативне закріплення обов'язкового врахування рекомендацій громадського моніторингу (тіньових звітів) під час формування державних планів дій;
- освіта та культура: впровадження обов'язкових тренінгів для державних службовців усіх рівнів щодо людиноцентричного підходу в управлінні.

Резюмуючи, стан захисту прав людини в Україні залишається складним і динамічним. Подальший успіх реформ залежить від синергії зусиль держави та громадянського суспільства, неухильного виконання міжнародних зобов'язань та побудови прозорої правової екосистеми, де права кожної особи будуть надійно захищені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель: традиція, адоптація, переклад. К. Вид-во. Дух і літера. 1985. С.47.
2. Буроменський М. В. Звернення до Європейського суду з прав людини: практика Суду і особливості її застосування в Україні : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 160 с.
3. Гнатковський м. м. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини. Київ, 2017. С. 22. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Report_Respect-for-HR-in-Conflict_Gnatovsky_UKR.pdf (дата звернення 12.11.2025).
4. Гриб А. М., Владишевська В. В., Дронов В. Ю. Загальні засади міжнародно-правового захисту прав людини. Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. Вип. 2. С. 110–115.
5. Гроций Г. Про право війни та мира. О.: Вид-во. Прометей. 1956. С. 68.
6. Державне управління: словник-довідник / за заг. ред. В.М. Князева, В.Д. Бакуменка. Київ: Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.
7. Державне управління: теорія і практика / за ред. Авер'янова К. Юрінком Інтер 1998.432. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Avtorskyi_kolektyv/Derzhavne_upravlinnia_teoriia_i_praktyka.pdf?PHPSESSID=fr4mm2kgbljcpv5ioeo9ee5 (дата звернення: 06.11.2025).
8. Дуліна О. В. Інституційний механізм публічного управління у сфері захисту прав людини: виклики сьогодення. Публічне управління та регіоналістика. Одеса : ННІ ПСУ НУ «Одеська політехніка», 2024. [або рік видання збірки/журналу]. URL: <https://orcid.org/0000-0002-1009-558X> (дата звернення: 11.12.2025).

9. Єфремова І.І. Особливості визначення міжнародно-правового механізму захисту приватних прав. *Економіка, фінанси, право*. 2019. № 7/1. С. 41–44.
10. Загальна декларація прав людини : міжнародний документ від 10.12.1948. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text) (дата звернення 10.11.2025).
11. Кавецький О.В. Трансформація політичних інститутів України в контексті глобалізації. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2023. № 40. С.270-271.
12. Кистяківський Б. В. Захист права: інтелігенція і правосвідомість. Львів.: Вид-во Літопис. С. 56.
13. Кистяківський Б. В. Соціальні науки та право: очерки по методології соціальних наук і загадній теорії права. К.: 2016. С. 505.
14. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
15. Кормич А. І. Історія політичних і правових вчень (Зарубіжна країна) : навч. посіб. Київ : Алерта, 2019. 312 с.
16. Крук С.І. Методологія побудови інституційних механізмів державного управління у сфері національної безпеки. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 29 (68) № 6 2018. С.8-11 URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/6_2018/4.pdf (дата звернення: 06.11.2025).
17. Лазур Я. В. Захист прав людини у публічному управлінні: євроінтеграційний контекст : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 164 с.
18. Логвиненко Б. Інституційний механізм забезпечення права на охорону здоров'я внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 .С. 457-461 DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-457- 461 (дата звернення: 06.01.2025).

19. Локк Дж. Два трактати про врядування / пер. з англ. О. Терех, П. Терещук. Київ : Основи, 2001. 265 с.
20. Марцеляк О.В. Військовий омбудсман як інституційна гарантія захисту прав військовослужбовців (зарубіжний досвід). *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 1. С.131-137 URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/16.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).
21. Монтеск'є Ш. Л. Про дух законів / пер. з фр. Г. Пашко. Харків : Фоліо, 2011. 600 с.
22. Наливайко Л. Р. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану. Наукові інновації та передові технології. 2024. № 3(31) С.622-635 DOI: <https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3%2831%29-622-635> (дата звернення: 06.11.2025).
23. Національна стратегія у сфері прав людини: Указ Президента України від від 24 березня 2021 року № 119/202 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення: 06.11.2025).
24. Негодченко О.В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України: Монографія. Дніпропетровськ, Юридична академія МВС України. 2002. 416 с. URL: <http://dgu.com.ua/bitstream/123456789/245/1/monograf%201.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).
25. Олійник А.Ю. Теорія держави і права: навч. Посіб, за ред. Олійник А.Ю. К.: Право 241 с.
26. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини: навч.-метод. посіб. / за ред. О.В. Бігняка. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2019. 168 с.
27. Приходченко Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. № 2. С. 105-112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_2_14 (дата звернення: 06.01.2025).

28. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 27 грудня 1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

29. Радзієвська В. Щодо правового визначення поняття «механізм забезпечення прав і свобод людини та громадянина». Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. №3. С. 149-152.

30. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права / пер. з фр. К. Тищенко. Київ : Port-Royal, 2001. 349 с.

31. Савенко М. Конституційний Суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 1. С. 68-83. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/visnyk_1_2000.pdf (дата звернення: 06.01.2025).

32. Ситников О. Ф. Досудова форма вирішення публічно-правового спору як ефективний засіб захисту прав, свобод та інтересів особи і способи щодо її вдосконалення. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. 2 (15). С. 190–202. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-2\(15\)-2024-190-202](https://doi.org/10.33244/2617-4154-2(15)-2024-190-202) (дата звернення: 16.11.2025).

33. Скрипнюк О. В. Демократична, правова держава і цивільне суспільство: становлення та розвиток в Україні : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. 440 с.

34. Совгіря О. В. Конституційне право. К. : Юрінком Інтер, 2007. С. 433.

35. Стратегія людського розвитку: Указ Президента України від 2 червня 2021 року №225/2021 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2252021-39073> (дата звернення: 06.11.2025).

36. Ткачова О. К. Теоретичні основи інституційних механізмів державного управління митною справою. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 6. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=587> (дата звернення: 06.01.2025).

37. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права: Міжнародний документ від 16 грудня 1966 р *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086#Text.
38. Федорчак О. Інституційний механізм державного управління. Ефективність державного управління. 2017. ВІП. 1 (50). Ч. 1 С.53-63 URL: <https://era.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/350/345> (дата звернення: 06.01.2025).
39. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини: навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 168 с. 2, с. 112.
40. Archer K., Gibbins R., Pal L. *Parameters of Power: Canada's political institutions.*— 2nd ed. — International Thomson Publishing, 1999. — 615p.
41. *Canadian public policy: globalization and political parties/Toronto, Ont.:* Copp Clark, 1996. — 314p.
42. Commission on Global Governance. *Our global neighborhood: The report of the Commission on Global Governance.* Oxford, England: Oxford University Press, 1995.
43. *Digital democracy: policy and politics in the wired world Toronto, Ont.:* Oxford University Press, 1998. — 237p.
44. Dye, R. Thomas *Understanding Public Policy.* — 7ed. — Prentice Hall, Inc, 1992. — 383p.
45. *Family violence: a model state code.* NCJFC—National Council of Juvenile, Family Court Judges. 2021. URL: <https://www.ncjfcj.org/publications/model-code-ondomestic-and-family-violence>.
46. *Globalization and public policy Cheltenham, UK; Brookfield, US:* Edward Elgar, 1996. — 209p.
47. Hammarberg T. *The UN Convention on the Rights of the Child – and How to make it Work // Human Rights Quarterly.* 2022. 100 p.
48. Lauterpacht H. *International Law and Human Rights.* London : Stevens & Sons Limited, 1950. 495 p.

49. Naisbitt, J. *Global Paradox: The bigger the world economy, the more powerful its smallest players*. New York: Morrow, 1994.
50. Pal, A. Leslie *Beyond Policy Analysis: public issue management in turbulent times*.-ITP Nelson, 1997. – 312p.
51. Reinicke, Wolfgang, H. *Global Public Policy: governing without government?.* – The brooking Institution,1998. –307p.
52. Simeon, R. *Globalization, domestic societies, and governance*. In C.E.S. Franks Et al. (Eds.), *Montreal: McGill-Queen's University Press,1995. – P.25-42.*